

ПОРІВНЯЛЬНО-КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: НАУКА, ПРЕДМЕТ, МЕТОД

Софія Лихова,

доктор юридичних наук,
професор кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Тетяна Дичаківська,

помічник прокурора Подільського району м. Києва

Питання поняттійної визначеності*

Сьогодні практично кожне правове дослідження, кандидатська або докторська дисертація не обходиться без розділу, який стосується порівняльного аналізу українського та зарубіжного законодавства. Особливістю компаративістики є те, що в одних випадках вона є методом, а в інших — предметом та об'єктом наукових робіт. Метод — це спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя. Це також сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання. Різниця між методом та теорією має функціональний характер: формуючись як теоретичний результат попереднього дослідження, метод виступає як вихідний пункт та умова майбутніх досліджень [1]. Предмет дослідження — це теоретичне відтворення об'єктивної дійсності, тих суттєвих зв'язків та відношень, які підлягають безпосередньому вивчення в даній дисертації чи іншій науковій праці, є головним, визначальним для конкретного дослідження. Об'єкт дослідження — це процес або явище, що породжують проблемну ситуацію, обрані для її вивчення. У разі коли цю частину об'єктивної реальності обирають метою дослідження, вона стає предметом до-

слідження. Предмет — це те, що міститься в межах об'єкта [2].

Наприклад, С. Я. Лихова вказує, що метод порівняльного аналізу дозволив співставити положення чинного КК України, кримінального законодавства окремих зарубіжних країн та цілої низки міжнародно-правових нормативних актів і врахувати їх позитивний досвід при формулюванні пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства [3]. М. П. Куцевич розглядає процес порівняння зарубіжного законодавства і як предмет, і як метод. Зокрема цей автор пише, що предметом дослідження є кримінальна відповідальність за екоцид згідно з кримінальним правом України з урахуванням відповідного міжнародно-правового підходу та аналізом підходів, що містить законодавство деяких зарубіжних країн. А серед методів дослідження він називає порівняльно-правовий (встановлено зміст загальних та специфічних ознак екоциду за міжнародним, національним та зарубіжним кримінальним законодавством) [4]. В дисертаційній роботі Т. Д. Лисико також відбувається змішування понять предмета і метода, коли порівняльно-правовий аналіз автор вважає і предметом, і методом [5].

На нашу думку, вважати один і той самий феномен і предметом, і методом не-припустимо. Але слід вказати, що порівняльне дослідження може розглядатися і як окрема наука, що має свій об'єкт, предмет та методи. Як вказує А. Машков, об'єкт науки — це виділення суб'єктом пізнання частини світу, на яку спрямоване наукове пізнання в межах конкретної науки; предмет науки — це коло питань, які стосуються об'єкта науки, який саме цією конкретною наукою досліджується, це уявлення відповідних суб'єктів пізнання про виділену ними частину існуючого світу, яка вивчається (або повинна вивчатися) цією наукою без-

* Внутрішню рубрикацію тексту (підзаголовки) здійснено редакцією.

посередньо і цілеспрямовано, з чітким розумінням мети і точки зору такого вивчення [6]. В роботі С. Я. Лихової «Порівняльне кримінальне право про відповідальність за злочини проти виборчих та референдумних прав прав» порівняльно-правовий аналіз зарубіжного законодавства виступає як об'єкт дослідження [7].

Показовими в цьому плані є докторські дисертації А. В. Савченка [8] та Г. О. Єсакова [9]. На нашу думку, порівняльне кримінальне право в цих наукових дослідженнях виступає як наука, яка має свій об'єкт, предмет та спеціфічні методи дослідження.

Становлення компаративістики як науки

Слід зазначити, що спочатку компаративістика розвивалася все ж як наука.

Найдавніші свідчення в історії людства, які через тисячоліття дійшли до нас, показують, що звернення до правопорядку інших держав завжди практикувалося видатними вченими і мислителями або з прагматичною метою вдосконалити національну правову систему, або ж просто з метою кращого пізнання чужоземного права. Геродот в «Історії» часто схвально відзивається про правові звичаї різних народів. Платон, створюючи в «Законах» ідеальну модель права, аналізує чинне право античних грецьких міст-полісів. Порівняльні спостереження правових звичаїв Галлії зустрічаються в «Галльській війні» Гая Юлія Цезаря. Знайомство із римським канонічним правом показує і Генрі де Горактон, автор трактату «Про закони і звичаї Англії» (блізько 1254—1256 pp). Крім того, ренесанс римського права на європейському континенті в середні віки був проявом того, що зараз можна було б назвати порівняльно-правовим інтересом.

Саме ж по собі зародження науки поперівняльного права прийнято пов'язувати з початком XIX ст., коли пройшов період захоплення правознавців національними правопорядками або ж надмірного заглиблення науки права у римське та канонічне права, що відзначало майже всю історію права в Середні віки і в Новий час. У пошуку способів покращити

національне право європейські юристи із різних країн практично одночасно звернулися до вивчення іноземного права, і це було першим етапом розвитку порівняльно-правового пізнання. Склалося так, що історія компаративістики на її початковому етапі була виключно історією західної компаративістики, що було обумовлено або відносною нерозвиненістю науки права в інших регіонах світу, або їх традиційною цивілізаційною замкнутістю [10].

Одними із перших у компаративістиці з'явилися роботи в криміально-правовій галузі: «Нарис криміальної науки Корана» (1800 р.) Поля Ансельма Фейербаха, а також «Теорія доказів у криміальному процесі відповідно до позитивних законів і норм французького криміального законодавства» (1809 р.) і «Теорія доказів у німецькому криміальному процесі на прикладі застосування закону та німецькі кодекси в порівнянні з поглядами на кримінальний процес в Англії та Франції» (1834 р.) Карла Й. Мітермайера, професора Гейдельберзького університету. Протягом IX ст. можна спостерігати постійний інтерес до порівняльного правознавства, що, в свою чергу, проявлялося у організації видання журналів, появі компаративістських орієнтованих праць і створенні спеціалізованих організацій.

Так, з 1829 р. у Німеччині за редакцією Карла Й. Мітермайера та Карла С. Цахарне почав виходити «Критичний журнал правознавства та зарубіжного законодавства»; з 1834 по 1850 роки у Франції видавався «Журнал іноземного законодавства»; з 1878 р. у Німеччині регулярно виходить «Журнал порівняльно-правової науки». У Франції у 1831 р. в Колеж де Франс організовується кафедра порівняльного права, у 1846 р. на юридичному факультеті Паризького університету створюється кафедра порівняльного кримінального права, а у 1869 р. засновується «Товариство порівняльного законодавства», яке почало випускати «Щорічник іноземного законодавства». В тому ж 1869 р. у Оксфордському університеті Генрі Мен, автор широко відомої праці історико-компаративістського спрямування «Древнє право» (1861 р.) стає першим професором на ка-

федрі права і порівнання. В 1894 р. в Англії було створено «Товариство з правами людини та конодавства» (з 1958 р. інститут міжнародного права), яке з 1896 р. видавало «Журнал порівняльного права».

Видатною подією тівістики стало провізького Міжнародного права, на зроблена спроба визнання порівняльного правознання Першої світової війни. Так, у 1921 р. створюються спеціальні компаративні заклади компаративісти. Інститут порівняльного права берлінський Інститут родного приватного права Вільгельма (нині — Інститут міжнародного приватного права Планка), в 1932 р. порівняльного права при Педагогічному університеті. В силу об'єктивності компаративістики дещо пізніше, ніж інші галузі правознавства, вступили в етап свого розвитку.

Порівняльно-правовий галузі криміна

Слід окремо зазначити тивістика в галузі криміналістики, які стали одними з північно-німецько-швейцарськими орієнтованими. Цей кодекс спиратися на італійське кримінальне право і послужив у ХХ столітті основою для створення кримінальних кодексів багатьох держав.

Заслуговує на увагу
порівняльного криміна

пейські юристи із
одночасно звер-
ненням на земного права,
щом розвитку по-
знання. Складся
ртивістики на її
на виключно істо-
ривістики, що було
до нерозвиненістю
регіонах світу, або
зацийною замкну-
тим

компаративістици
римінально-право-
римінальної науки
з Ансельма Фейер-
я доказів у кри-
птовідно до пози-
цій французького
авства» (1809 р.) і
цькому криміналь-
ній паді застосування
екси в порівнянні
ній процес в
(1834 р.) Карла
кора Гейльдерсь-
затом IX ст. мож-
жий інтерес до
авства, що, в свою
організації видан-
компаративістських
створенні спеціа-

імеччині за редакцією
Майера та Карла
одити «Критичний
та зарубіжного за-
по 1850 роки у
Курнал іноземного
78 р. у Німеччині
Курнал порівняль-
Франції у 1831 р. в
ізовується кафедра
у 1846 р. на юри-
Паризького універ-
федра порівняльно-
ства, а у 1869 р.
ство порівняльного
почало випускати
го законодавства».
у Оксфордському
Іен, автор широко-
ико-компаративіст-
«Древнє право»
професором на ка-

федрі права і порівняльного правознавства. В 1894 р. в Англії для поглиблення порівняльно-правових досліджень створюється «Товариство порівняльного законодавства» (з 1958 р. — «Британський інститут міжнародного і порівняльного права»), яке з 1896 р. починає видавати «Журнал порівняльного законодавства».

Будівлюючи порівняльне законодавство». Видатною подією в історії компаративистики стало проведення у 1900 р. паризького Міжнародного конгресу порівняльного права, на якому вперше була зроблена спроба визначити мету і природу порівняльного правознавства. Після закінчення Першої світової війни в різних країнах створюються спеціалізовані наукові заклади компаративістського спрямування. Так, у 1921 р. створюється ліонський Інститут порівняльного права, в 1926 р. — берлінський Інститут іноземного і міжнародного приватного права імені Імператора Вільгельма (нині — Інститут іноземного і міжнародного приватного права імені Макса Планка), в 1932 р. — Інститут порівняльного права при Паризькому університеті. В силу об'єктивних причин інтерес до компаративістики дещо знизився під час Другої світової війни, після якої порівняльне правознавство вступило в новий, сучасний, етап свого розвитку.

Порівняльно-правові дослідження у галузі кримінального права

Слід окремо зазначити те, що компаративістика в галузі кримінального права була і залишається одним із приоритетних напрямів у порівняльному правознавстві, починаючи із самого їх зародження. Вже згадувалися роботи Поля А. Фейербаха та Карла Й. Мітермайера, які стали одними з перших компаративістських орієнтованих праць. Не можна не згадувати і про ще одну роботу Поля А. Фейербаха, який був основоположником німецького порівняльного правознавства, — проект Баварського кримінального кодекса (1813 р.), який став законом. Цей кодекс спирався на французьке та італійське кримінальне законодавство і послужив у ХХ ст. зразком для кримінальних кодексів багатьох німецьких держав.

Заслуговує на увагу двотомний «Курс порівняльного кримінального законодавства»

ства» Жозефа Ортолана, який вийшов у 1839—1841 рр. У 1863 р. з'являється двотомник Пелегрино Роккі «Курс кримінального права», в якому автор широко використовує порівняльно-правовий метод при викладанні матеріалу. В Англії видатний криміналіст XIX ст. Джеймс Стірен часто застосовує порівняльно-правовий метод при написанні капітальної книги «Історія кримінального права Англії» (1883 р.), в якій, зокрема, пише, що «важко критикувати систему належним чином або зрозуміти її дух, якщо не порівнювати її з тим, що можна назвати великими конкурючими системами, тобто з тими, які містяться у французькому і німецькому кримінальних колексах».

У 1894 р. німецький автор Франц фон Ліст публікує роботу «Порівняльне кримінальне законодавство». У 1924 р. засновується Міжнародна асоціація кримінального права, яка ставить своїм завданням порівняльно-правові дослідження з метою досягнення спільнної узгодженості кримінального права всіх країн світу. У 1936 р. професор Донедье де Вабр приступає до ведення «Журналу кримінальних наук і порівняльного права». У 1995 та 2002 роках побачили світ два видання на сьогодні найкрупнішої роботи в галузі кримінально-правової компаративістики «Порівняльне кримінальне право» професора Жана Праделя.

Компаративістські дослідження в галузі кримінального права мають давню традицію і в російській доктрині кримінального права [11].

Одним із перших зробив спробу дослідити дві правові системи Фердинанд Імграф, який ще у 1711 р. захистив дисертацію «Досвід співставлення права Московії та загального» (мається на увазі право німецьке, а не англійське). І хоча автор даної роботи є німцем за національністю, дослідження ним російського права дозволяє вважати цю роботу пам'яткою російської науки права.

Із російських вчених XVIII ст. необхідно відзначити К. Г. Лангера, професора Московського університету і його праці «Слово о начале и распространении положительных законов» (1766 р.) і «Слово о происхождении и свойстве высшего криминального суда» (1776 р.). У них він здійснює порівняльно-історичний аналіз кри-

мінального законодавства єгиптян, греків, євреїв, римлян і давніх германців і робить висновок, що міра кримінальної караності визначається в кожний історичний момент, відповідає конкретним умовам кожного суспільства, особливостям і розміру території. С. Е. Десницький, професор Московського університету є, по праву, видатним російським криміналістом XVIII ст., про якого Г. С. Фельдштейн писав, що сфера створеного С. Е. Десницьким не така вже велика, але цінною і позитивною є вказівка на шляхи вирішення завдань російського кримінального правознавства [12]. М. С. Таганцев писав про С. Десницького, що тому не вистачало лише читачів і іноземного імені, щоб посисти місце поряд із Монтеск'є, Блекстоном, Пот'є та іншими юристами минулого століття (XVIII ст.) [13]. Результатом його перебування в Англії у 1760-х роках став переклад із оригінальними зауваженнями виданих у 1780-х роках у типографії Московського університету «Коментарів» сера Уільяма Блекстона з їх центральною ідеєю про те, що першочерговими і найголовнішими предметами англійського закону повинні бути права і злочини [14]. В галузі теорії права (в т. ч. кримінального) заслуга С. Е. Десницького полягає в чіткому формулюванні необхідності порівняльного дослідження законодавства.

Початок XIX ст. у Росії ознаменувався появою перекладу праць Поля А. Фейєрбаха «Кримінальне право» (в 3 кн.; 1810, 1811 та 1827 роки). На думку Г. С. Фельдштейна, курсу Фейєрбаха судилося відіграти вирішальну роль в російській науці [15].

В «Опыта начертания российского уголовного права» О. Горегляда (1815 р.) зустрічаються порівняльні дослідження російського кримінального права з австрійським, французьким, прусським та тосканським законодавством.

Варто також відзначити роботу П. Даага «Погляд на сучасний стан кримінального законодавства в Європі», яка вийшла у 1845 р., в якій автор порівнює покарання за злочини за законодавством різних європейських країн.

Друга половина XIX—початок ХХ ст., епоха розквіту російської доктрини кримінального права, не могла не вплинути позитивно на розвиток порівняльно-пра-

вових ідей в галузі кримінального права. Досить вказати, що компаративні дослідження зустрічаються у кожному крупному монографічному дослідження того часу, хоча і досить часто обмежені тільки німецьким законодавством і німецькою кримінально-правовою доктриною. Як писав В. Д. Сласович, німецька точка зору близче до нас, тому ми і керуємося часто німецькими нормами [16].

Компаративістські кримінально-правові дослідження продовжувалися у вітчизняній науці і після 1917 р., просуваючись поступово з плинном часу від загального антинаукового несприйняття всього «буржуазного» до дедалі більш зваженого порівняльно-правового аналізу. Сьогодні компаративістика переживає час свого розквіту, однією із причин якого є розвиток інформаційних технологій, коли з'явилися практично необмежені можливості для порівняльно-правових досліджень.

Таким чином, порівняльне правознавство стало сьогодні невід'ємно складовою частиною академічної правової науки.

Крізь призму європейської інтеграції

Міждержавна інтеграція — один із найважливіших факторів сучасного етапу історичного розвитку. Інтернаціоналізація економічної діяльності зростання міжнародних господарських, наукових і культурних взаємозв'язків, створення світових інформаційних мереж, необхідність спільних зусиль у вирішенні глобальних проблем людства, формування системи загальнолюдських цінностей — всі ці та ряд інших факторів зумовлюють процес стирання бар'єрів у міжнародному співробітництві, що, в свою чергу, веде до усвідомлення в громадських та політичних колах більшості держав хибності ідеології, національної замкнутості, ізольованості, автаркії в межах державних кордонів, штучного відокремлення шляхом політичних та юридичних механізмів, своєї країни від міжнародного спілкування.

Утворення Європейського Союзу (ЄС), договір про який було підписано в голландському місті Маастрихт у 1992 р., ознаменувало новий етап у процесі створення як ніколи раніше тісного союзу на-

родів Європи. Сьогодні 27 країн, які, перш за все, мають економічні інтереси, з'єднані шову одиницю та підпорядковані умовам Шенген (Люксембург) про повну відміну юрисдикції в окремих кордонах (спочатку підписали вступний договір Бельгія, Люксембург та Франція, зараз дещо менші членів ЄС приєднуються).

Економічна інтеграція Європи послужила фундаментом європейської інтеграції — узгодження — процес приведення до єдиної системи, уніфікації і надання однакової гулюванню схожих відповідей на подібні питання (відповідно до нормин) і гармонізації приведення законодавства та держав-претендентів до вимог європейських актів ЄС. Відбувається адаптація, імплементація тощо і може передувати утворенню європейського союзу або ж застосуванню потрібні уніфікації державами країн ЄС (Радою ЄС, Комісією за участі Європейського Союзу) нормативних актів, що дають європейській правовій системі відповідь на території усіх учасниць, а також пріоритетність прецедентного права.

Право ЄС — унікальна правова система, яка інакше, ніж правові системи, не існує. Звідси і той великий внесок, який внесено в розвиток європейської правової держави, яка ґрунтуеться на принципах єдності та рівності.

1. Шейко В. М. Організація європейської політичної інтеграції // В. М. Шейко, Н. М. Кушнер. Європейська політична інтеграція. — С. 191.

2. Там само. — С. 191.

3. Лихова С. Я. Злочини проти міжнародного публічного права // С. Я. Лихова. Історія юрисдикції і громадянства за К. М. Кутевичем. — К., 2007. — С. 3.

4. Кутевич М. П. Кримінально-правові аспекти європейської політичної інтеграції // М. П. Кутевич. Аспекти європейської політичної інтеграції : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридических наук. — К., 2007. — С. 3.

5. Лисько Т. Д. Кримінально-правові аспекти європейської політичної інтеграції // Т. Д. Лисько. Аспекти європейської політичної інтеграції : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридических наук. — К., 2007. — С. 3.

нального права. Іншими компаративні дослідженнями до кожному крупному об'єкту слідженням того обмежені тільки міжнародною та національною правами. Як певна точка зору виходить з цього і керуємося ним [16]. Національно-правові дослідження у вітчизнянському правознавстві просуваються по-загальному анти-європейського «буржуазованого» порівняння. Сьогодні комбінація свого розвитку, коли з'явилася можливості для піддань, єдине правознавство складовою частиною науки.

Інтеграція — один із етапів сучасного етапу. Інтернаціональність зростання наукових, наукових інститутів, створення мереж, необхідні вирішені глобальні, формування цінностей — ці зумовлюють у міжнародному порядку, відокремлення від міжнародного

Союзу (ЄС), підписано в грудні 1992 р., у процесі створення нового союзу на-

родів Європи. Сьогодні в ЄС входять 27 країн, які, перш за все, об'єднали свої економічні інтереси, ввели спільну грошову одиницю та підписали 19.06.1990 р. у м. Шенген (Люксембург) Конвенцію про повну відміну контролю на державних кордонах (спочатку Шенгенську конвенцію підписали всього п'ять країн — Бельгія, Люксембург, Нідерланди, ФРН та Франція, зараз дедалі більше країн — членів ЄС приєднуються до неї).

Економічна інтеграція держав Західної Європи послужила фундаментом для правової інтеграції — уніфікації (уніфікація — процес приведення чинного права до єдиної системи, усунення розбіжностей і надання однаковості правовому регулюванню схожих видів суспільних відносин) і гармонізації (гармонізація — приведення законодавства держав-членів та держав-претендентів на членство у відповідність до вимог ЄС на підставі правових актів ЄС). Відбувається у формах адаптації, імплементації, стандартизації тощо і може передувати уніфікації законодавства або ж застосовуватися тоді, коли потреби в уніфікації немає) законодавства країн ЄС шляхом видання керівними органами ЄС (Радою Міністрів та Комісією за участі Європейського Парламенту) нормативних актів, що мають обов'язкову силу на території всіх держав-учасниць, а також прийняття Судом ЄС рішень прецедентного характеру.

Право ЄС — унікальна самостійна правова система, яка розвивається дещо інакше, ніж правові системи окремих держав. Звідси і той великий інтерес щодо порівняння правової системи окремої держави, яка ґрунтуються на традиційній

конституції, та правової системи ЄС. Одним із завдань, які стоять сьогодні перед українськими компаративістами, є порівняльне дослідження українського законодавства на предмет його несуперечності актам міжнародних організацій, членом яких є або збирається стати Україна [19]. На нашу думку, орієнтуючись на міжнародні стандарти (зокрема стандарти ЄС) у галузі охорони прав людини, Україна, яку слід вважати однією із претендентів на участь у ЄС, не перетвориться на країну романо-германської правової сім'ї і не втратить свою самобутність, як про це пишуть окремі автори [20]. Так вважати — означає не бажати участі України у ЄС, адже така участь передбачає ратифікацію і сприйняття основних нормативних актів, які в сукупності складають право Європейського Союзу. Кабінет Міністрів України у програмного характеру Заходах щодо виконання у 2005 р. Плану дій Україна—ЄС, затверджених розпорядженням від 22.04.2005 р. № 117-р, прямо вказав на необхідність удосконалення на основі європейських стандартів положень нового КК України, а також Кодексу України про адміністративні правопорушення [21].

Порівняння норм права різних країн дає можливості встановити закономірності його розвитку та особливості у кожній країні, пізнати загальні тенденції світового і регіонального розвитку правових інститутів, прогнозувати їх розвиток взагалі і в окремих державах, з'ясувати, які з тенденцій є позитивними, а які негативними і на цій підставі покращити вітчизняне законодавство, уніфікувати його.

ПРИМІТКИ

1. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підруч. / В. М. Шейко, Н. М. Кушнаренко. — 5-те вид., стер. — К. : Знання, 2006. — С. 74.
2. Там само. — С. 191.
3. Лихова С. Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав, свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид наук / С. Я. Лихова. — К., 2006. — С. 4.
4. Кузевич М. П. Кримінальна відповідальність за екоцид: міжнародний та національний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / М. П. Кузевич. — К., 2007. — С. 3.
5. Лисько Т. Д. Кримінальна відповідальність за згвалтування (порівняльно-правовий аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Т. Д. Лисько. — К., 2008. — С. 3.

6. Машков А. Введение в общую теорию юридических наук / А. Машков. — К. : К.И.С., 2005. — С. 33.

7. Кримінальна відповіальність за порушення виборчих та референдумних прав // П. П. Андрушко, І. О. Зінченко, С. Я. Лихова [та ін.] ; за заг. ред. В. П. Тихого. — Х. : Кронруд, 2008. — С. 262—301.

8. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук / А. В. Савченко. — К., 2007. — 36 с.

9. Есаков Г. А. Учение о преступлениях в странах семьи общего права : автореф. дис. на соискание науч. степени докт. юрид. наук / Г. А. Есаков. — М., 2007. — 38 с.

10. Див.: Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : пер. с нем. ; в 2 т. / К. Цвайгерт, Х. Кетц. — М. : Международные отношения, 2000. — Т. I. Основы. — С. 76—98; Сайдов А. Х. Сравнительное правоведение (основные системы современности) : учеб. / А. Х. Сайдов ; под ред. В. А. Туманова. — М., 2000. — С. 55—64; Марченко М. Н. Курс сравнительного правоведения / М. Н. Марченко. — М., 2002. — С. 61—137.

11. Фельдштейн Г. С. Главные течения в истории науки уголовного права в России / Г. С. Фельдштейн. — М., 2003; Таганцев Н. С. Русское уголовное право / Н. С. Таганцев. — Тула, 2001.

12. Фельдштейн Г. С. Зазнач. праця. — С. 142.

13. Таганцев Н. С. Зазнач. праця. — Т. 1. — С. 643.

14. Блекстоун. Истолкование Английских законов. Переведенные по Высочайшему Повелению Великой Законодательницы Всероссийской с подлинника Английского. — М., 1780. — Кн. I.

15. Фельдштейн Г. С. Зазнач. праця. — С. 291—292.

16. Стифан Дж. Ф. Уголовное право Англии в кратком очеркании / пер. и предисл. В. Славовича / Дж. Ф. Стифан. — СПб., 1865. — С. V.

17. Словник термінів і понять з міжнародного та європейського права. — К., 2005. — С. 123—124.

18. Там само. — С. 13.

19. Кресін О. В. Порівняльне правознавство в Україні: сучасна проблематика та перспектива розвитку / О. В. Кресін // Міжнародне право і національне законодавство. — Вип. 3. — К., 2003. — С. 58.

20. Корчевна Л. Українське право і романо-германська традиція / Л. Корчевна // Право України. — 2004. — № 5. — С. 22.

21. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав / М. І. Хавронюк. — К. : Юрисконсульт, 2006. — С. 18—19.

КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Кримінально-виконавче право України : навч. посібник / А. П. Гель, Г. С. Семаков, І. С. Яковець ; за ред. проф. А. Х. Степанюка. — К., 2008. — 624 с.

Навчальний посібник підготовлений відповідно до програми курсу «Кримінально-виконавче право України» з урахуванням змін та доповнень чинного законодавства. Висвітлено порядок і умови виконання кримінальних покарань в Україні, систему, структуру, принципи організації діяльності, а також повноваження органів і установ Державної кримінально-виконавчої служби України, історію розвитку кримінально-виконавчого законодавства та кримінально-виконавчої системи України. Наведено загальну характеристику основних міжнародних правил і стандартів ООН та Ради Європи у сфері поводження із засудженими.

Для студентів та викладачів вищих юридичних навчальних закладів, практичних працівників кримінально-виконавчої системи та широкого загалу читачів, які цікавляться розглядуваною проблематикою.

Україна прямує до юзу, прагнучи побудувати пейського зразка, оскільки життя вимагає економічного, соціального забезпечення ширення, а й невідкладних проблем, які існують нічою з них є необхідні умов відбування покли до вимог міжнародно-тифіковані нашою державою які ми зобов'язали.

Метою цієї статті є проблемні питання виявлені автором окремі пропозиції умов трансакційних угод, відповідність стандартів.

Проблематикою виду покарання, як до волі, свого часу опікувалися чинячі науковці: О. І.

* Рекомендовано до діяльності Департаменту України з питань

**** Внутрішню рубрику**